Колись давно вже, не за нашої пам'яті, десь на дорозі стрінулися багатий і бідний. Багач, як звичайно, був у шитому золотом жупані, в дорогих чоботах, у високій бобровій шапці, а бідний — от як бідний: одежина убога, подрана, полатана; на голові "шапка-бирка, зверху дірка, травою пошита, вітром підбита"; на ногах "чоботи-сап'янці, видно п'яти й пальці" — одним словом, куди не повернися, то добре. За поясом сокира, а за плечима торбина, а в торбинці тій трошки хлібця, дрібка солі — та й по всім.

От і зійшлися вони ненароком. Бідний низько-низесенько уклонився, а багатий лиш головою кивнув злегка. І мовчать. Бідний не сміє, а багатий не хоче говорити. Нарешті вже згодом-згодом ледве процідив багатий крізь зуби:-

— А куди се ти йдеш?

— Та так — куди очі дивляться. Де роботу знайду — от туди я й іду.

— А що ж ти робити умієш?

— Та все, що доведеться. Найбільше ж людям, чим можу, помагаю.

Усміхнувся зневажливо багач та й каже:

— Ти людям помагаєш? По-перше — пощо їм помагати, най кожен сам собі помагає, а по-друге — чим же ти їм допомогти можеиі, як у тебе самого немає нічогісінько?

— Та то правда... нічого я не маю. Хіба руки. От і помагаю працею рук своїх.

— Ото мені поміч! Та яка ж се поміч?! Он як я поможу кому, ото буде поміч! І всяк скаже, що се поміч.

Бідний зітхнув:

— Правда ваша, правда... я і в. думках не держав з вами рівнятися — де вже мені...

Та й замовкли оба. Знов багатий не хоче, а бідний не сміє говорити. Багач сопе, надимається, а бідний стоїть перед ним, звиняється...

І захотілося багачеві похвалитися перед бідаком, та й каже:

— Хочеш, я тобі покажу, як людям помагати? Іди за мною, а побачиш, скільки я з одної кишені потрафлю добра зробити. Та лиш іди далеченько, не наближайся, щоб не подумав хто, що ми з тобою які свати.

— Добре,— згодився бідак.

От багач поправив на собі високу шапку, обсмикнув золотий пояс і, перевалюючися з боку на бік, пішов уперед; бідний, перечекавши трохи, і собі за ним легенькою стопою. А сонечко починає припікати.

Ідуть вони так та й ідуть. Місто велике, вози гримлять, люди спішать, трамваї дзвонять. Всюди гамір, крик; кожний думає лиш про себе, лиш себе одного знає.

Бачить багач, що під ворітьми одного великого будинку тулиться до стіни і скавучить щеня: вдарив його каменюкою злий хлопець — і воно, потріпуючи прибитою лапкою, жалібно плакало.

Став багач над ним, дивиться. Здоровезний він такий, грубезний, а там десь внизу, під ногами, корчиться маленьке щенятко. І думає багач: чи помогти звіряті, чи, може, не треба? Але потому прийшла йому в голову така гадка, що треба не тільки людям помагати, але й іншому створінню. І як подумав він це, то вийняв з кишені золотого червінця і кинув біля песика, а сам пішов далі, радуючися, що так добре допоміг.

А щенятко і не помітило того золотого, воно так само скавучало від болю і голоду. Багатий чув це і думав собі, що воно йому так дякує за поміч.

Тут наблизився й бідний. Також побачив щенятко, і не стало в його духу пройти мимо. Вийняв з торби кавальчик хлібця та й дав щеняті, а воно так виголодніло, що аж давилося, проковтуючи. Бідний обдивив тим часом ніжку — вона була ціла, лиш ударена. То він взяв щенятко на руки, пішов із ним до ріки, обмив його і, давши йому ще шмат хліба, пустив на волю. Воно, вимите, сите, почало скакати, граючися своїм хвостиком, а бідний пішов далі.

Тим часом багач вже вийшов з міста і направився полем. Сонце вже високо стояло, грали комашки у повітрі, жито колихалося довгим морем прекрасним, а в далечині синів ліс. В полі було душно, а особливо багачеві в його важкій дорогій одежі, високій бобровій шапці та сап'янових чоботах. Іде багач до лісу. Але тільки-но він туди увійшов, як почув страшний крик.

Він здивувався. Не знаючи, що там, власне, могло бути, спокійними кроками, повагом пішов багач, але не довго і йшов, як побачив страшну картину: упав великий дуб і придавив собою чоловіка. Отож придавлений і кричав так страшно, просячи помочі.

Побачив те багач, підійшов і сказав:

— Ну, як-таки можна бути таким необережним?

А потім витяг з кишені повну жменю червінців і поклав їх біля дроворуба, а сам пішов далі, солодко думаючи: "А як же я добре зробив, що дав йому стільки грошей, який же я добрий!"

Але погано прийшлося б тому придавленому, коли б не нагодився під ту хвилю бідний. Він, зачувши зойки, стрімголов кинувся туди, скакав через пні, обдряпав лице, руки, подрав останню одежину, аж нарешті вибіг на ту поляну, де сталося нещастя. Кинувся підіймати дерево, але воно було страшенно важке. Крикнув бідний до багача:

— Будь ласка, поможіть! Але багач лиш рукою махнув, думаючи: "Та вже я поміг, чого йому ще треба?"

Бачить бідний, що кожна хвилина дорога, що треба рятувати чоловіка в нещасті,— вийняв сокирчину, раз-два — вирубав дрючок, підважив дерево та й визволив сяк-так чоловіка. Виповз той з-під дуба, сів, ногу тре. Але, слава Богу, обійшлося все добре: кістка не ушкоджена. Зробив ще бідний топорище тому дроворубові, бо воно поламалося було, і, поцілувавшися, як брати, розсталися бідаки.

Дука йде лісом та сердиться, що нерівна дорога та що дерева насмілюються його дороге та коштовне убрання так несовісно шарпати. І що то за порядки такі, що в лісі нема просторих, гарних доріг?

Чи довго він так ішов, чи ні, а тільки вийшов на поляну, а на поляні тій маленька хатиночка стоїть. Похилилася вся набік, мохом заросла; віконечка в ній маленькі, де папірцем, де шматкою позатикані, причілок дрючком підпертий. І ні диму не видко з димаря, ні курочка не бігає, ні поросятко не відзивається. Тільки великий пес кудлатий так рветься з ланцюга: мабуть, зголоднів дуже.

Підійшов дука до хати — сінешні двері відчинені. Іде він до сіней, відчиняє хатні двері... став стовпом на порозі — ні туди ні сюди не може рушиться.

На лаві, звісивши синю руку вниз, лежав мрець.

Перелякався багач, не знає, що робити. Але далі опам'ятався, сягає до кишені, витягає звідти жменю золотих і кидає перед собою. Потім другу жменю, третю, і ще, і ще... та й вибіг з хати. А по дорозі ще кинув червінця псові голодному та сам бігцем-бігцем далі, далі...

Згодом надійшов до тої самої поляни й бідний. Бачить: пес з ланцюга рветься; та й подумав собі бідний: "Що ж би воно за знак? Невже господар пішов з дому та й не нагодував пса? Ану зайду до хати та розпитаюся".

Зайшов — і руками сплеснув... Упав на коліна, помолився Богу за померлу душу. Потім розшукав відро, побіг приніс води, а собаку спустив з ланцюга, щоб вона знайшла собі що попоїсти. Обмив мертвого, одягнув у що там знайшлося в скрині та й положив на стіл. Хотів свічечку засвітити, але не було свічки; хотів молитви читати — так що ж, як він і знає лиш "Отченаш" та "Богородицю". Читав, як знав,— хоч мало, так щиро. Потім викопав у лісі яму та поховав його, сердешного, думаючи: "І жив ти, певно, бідаче, без людського привіту та і вмер без привіту". Заплакав, вирубав хрест невеличкий, закопав в головах та й пішов собі далі.

Ну, а дуці тим часом прийшлося погано. То як вибіг він зі страшної хати та трошки заспокоївся, то захотілося йому їсти. А що ж ти тут у світі Божому будеш робити, як нема ніде нічого купити! І жменю б уже, може, червінців дав за шмат хліба, та де ж його візьмеш? У кишені самі золоті, а їх же не вгризеш і не проковтнеш.

Сердиться дука, лається — але нічого не вдіє! Уже він і кричав, уже він і вигукував — ніхто не являється, нема ні слуг, ні прислужників. А голод вже дужче тисне; вже ніколи, мабуть, і зроду не хотілося дуці так їсти, як тепер. Давай він тоді за ягодами нагинатися та за грушами падаличками. А трудно йому нагинатися: одно те, що ніколи не

нагинався так низько, все інші за нього нагиналися, а по-друге, грубий живіт перешкоджав.

Сяк-так попоїв щось трохи, але притомився, наче півполя виорав; тепер вибрав найгустішу травичку, ліг та й заснув. Та так заснув, що й не снилось нічого.

Чи довго він спав, чи коротко — не знаю, але як зашумить щось по лісі чи затуркотить! Рев страшенний деревами пішов, людський крик роздався — не знати, що воно й таке. Прокинувся дука та не може й розібрати відразу, де він і що з ним. Думав, що в своїй хаті на пуховиках, коли ж гляне — трава, а навколо дерева. Та не встиг ще він розміркувати як слід, коли бачить — біжить стрілець, а за ним величезний ведмідь!

Господи! Перелякався дука на смерть і не знає вже, чи йому стояти, чи тікати. Руки-ноги трусяться, не годен з місця двигнути себе. Насилу згадав, що в нього ж грошей повні кишені, та витягає їх жменями та жбурляє тому ведмедеві назустріч, а сам кричить:

— На, на!.. Я тобі ще більше дам!

А ведмідь от-от уже кинеться на того чоловіка, коли тут де не взявся бідний — як рубне своєю сокирою того ведмедя по голові, так той і упав об землю й простягнувся. А той чоловік, стрілець, так і кинувся на шию бідному:

— Голубчику мій, батечку... Та ти ж мене від наглої смерті збавив,— і цілує його, бідного, обіймає, а сам плаче.

Хотів було стрілець бідному шкуру подарувати, але той каже:

— А що я з нею робитиму? — та не схотів брати.

— Возьми хоч грошей трохи,— каже стрілець,— може, тобі треба.

— Бог з тобою! Та де ж се видно, щоб за таке гроші брати!.. А якби мені таке припало, а ти мене оборонив — то чим би я тобі платив тоді?

Поцілувалися вони, як брати, та й пішов собі бідний далі. А схотілося йому їсти — витяг з торбинки хлібця шматок, дрібочку солі та цибульки було там з п'ять стебельців; поснідав, ягодами заївши, з потічка водиці напився та й Богу подякував.

А дука тим часом прохолов трошки, ляк його минув — став він себе оглядати. Ого-го-го! Як тікав від ведмедя, то вже не дивився куди — подрався весь чисто, пояс і шапку згубив, навіть один чобіт сап'яновий з ноги десь упав. Стоїть дука і кріпко лається: жаль йому шапки, жаль йому пояса, жаль йому чобота дорогого. Лиш тоді трошки заспокоївся, як почув, що кишеня з золотими червінцями ціла.

Пішов він далі; хоч і без шапки та чобота, а все ж іде гордо та голову догори задирає. Тільки лається, як босу ногу об сучок вдарить.

От уже й ліс скінчився, видно поле. Свіже таке, зелене, і річечка там чудово блищить, під сонцем вилискується. Навіть дуці то сподобалося — стоїть, любується.

Коли це чує — неначе дитина плаче та дуже так, аж заходиться. Що за диво? Наче й нема нікого близько, а дитина квилить. Глянув туди-сюди дука — так і є: лежить під деревом дитинка, рученятами-ноженятами перебирає і плаче щосили, кричить, аж по лісі відляск іде. Мабуть, мати кудись далеко пішла й зголодніло воно, бідненьке.

Пожалів дука дитину, положив їй золотого червінця на пелюшки. Дитина взяла того червінця, зараз його до рота, та все ніяк не попаде — не влазить в рот червінець, великий дуже. Та так, напрацювавшись, і замовкла дитина. Дука зрадів, що зміг дитину забавити, і пішов собі

веселий далі. А дитина що ж? Посовала, посовала того червінця до ротика, бачить, що наїдку з нього ніякого, упустила його з рук та й знов плаче. А червінець так і загубився десь в траві.

Надійшов бідний. Присів коло дитини.

— А-а, ти моє малесеньке... А-а, ти моє біднесеньке! — та накришив хліба, нагодував дитя. Потім знайшов великий лист лопуховий, дав дитяті в руки — і воно почало тим листом тріпати та гратися, а бідний пішов собі далі.

Спішить, поспішає дука до річки; вже не вина йому доброго хочеться, а хоч би водицею спрагу заспокоїти. Як допався до води, то вже пив, пив! Потому став роздумувати: що йому далі робити, як йому на той бік дістатися? Ні містка, ні кладки, та й вбрід страшно, бо глибоко дуже; а на тім боці теж люди стоять, хотять перейти, та нема як; була кладка, але чи вода взяла, чи що — самі стовбури стирчать.

Думав-думав дука та й надумавсь: давай гроші з кишені витягати й у воду кидати. Та що ж? Скільки не кидав, а нічого з того не вийшло. А люди ще стоять на тім боці та сміються.

— А то дурний! — кажуть.— Та хіба ж річку грошима загатить?

Шпурляв дука червінці, поки не повикидав усіх, що аж кишені повивертав — нема більше. Та завернувся й пішов собі назад. Іде, а тут бідний йому назустріч; дука й не глянув навіть, пройшов мимо.

А бідний прийшов до річки, бачить — люди перевозу ждуть. Вона й не широка річечка, та глибока: і перескочити не перескочиш, і перебрести не перебредеш. Взявся бідний за сокирку, зрубав деревину, перекинув через річку — і сам перейшов, і людей перевів.

А багач іде попри дитинку, бачить, що воно заснуло собі,— і радіє; іде попри стрільця, бачить, що той живий-здоровий сидить собі під деревом та й снідає,— і радіє; іде попри хатку лісничого, бачить: над могилою хрестик стоїть — і радіє; іде попри дроворуба, бачить, що той далі собі дрова рубає,— і радіє; іде собі попри щенятко, бачить, що воно веселеньке, хвостиком грається,— і радіє.

— Бач,— каже,— скілько добра я з одної кишені зробив!

Прийшов додому, жінці похвалився; а потому поклався дука спати і невдовзі захропів смачненько.